

воєнної служби, що протиставлялась із XVI ст. шляхетській (з пол. *szlachta*, передбачувано з нїм *slahta* – «рїд»), переважно з службової польської аристократії моделі військово-цивільної служби у Речі Посполитій, остаточно сформованій після Люблінської унії 1569 р. [6].

#### **Список використаних джерел**

1. Загоскин Н. Очерки организации и происхождения служилого сословия в допетровской Руси. Казань: В Университ. Типограф., 1875. 223 с.

2. Сергеевич В. Русские юридические древности. Том второй. Вече и Князь. Советники князя. Изд-е второе. С.-Петербург: Типограф. М.М. Стасюлевича, 1900. XII с., 618 с.

3. Аренс Г. Юридическая энциклопедия. Л. 1-22. Философия права, философский обзор истории права и история положительного права у народов Востока, Греков, Римлян, Германцев и других Европейских народов. Пер. с нем. Москва: В типографии А. Семена, 1862. IV, 524 с.

4. Антонович В., Иловайский Д. История Великого Князства Литовского, од найдавніших часов аж до упадку удельной системы в Литовской Руси. В Тернополе: З друкарни И. Павловского, 1887. [4], 207 с.

5. Маркевич Н. Истрия Малороссии. Изд-е книготорг. О.И. Хрусталева. Том первый. Москва: В Типограф. А. Семена при Императ. Медико-Хирург. Академ., 1842. 387 с., X.

6. Федоренко М.В. Утвердження шляхти та козацтва, як предтечі державної служби в Україні та Польщі, з кін. XV ст. – до Люблінської унії 1569 року. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 4 (16). С. 118–134.

УДК 343.4«364»(477)

***Vita ІВАЩЕНКО,***

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

### **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Важливе місце в системі прав людини і громадянина займають трудові права. Забезпечення їх дотримання є одним із важливих напрямів діяльності держави. Особливої актуальності вказана проблема набула після введення в Україні воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації, адже в такий період конституційні права і свободи можуть бути тимчасово обмежені. Розглянемо особливості кримінально-правової охорони трудових прав в умовах воєнного стану. Але спочатку коротко зупинимось на питанні правового регулювання таких прав. Адже система організації трудових відносин в умовах воєнного стану була суттєво переглянута.

Звернемо увагу, що в Україні трудові права віднесені до конституційних. Відповідно до положень ст.ст. 43, 45-46 Конституції України [1] кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для здійснення зазначеного права. Також громадяни мають право на належні, безпечні і здорові умови праці; на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; на відпочинок; на соціальний захист.

Зауважимо, що використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою робота чи служба, яка виконується відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. передбачені, зокрема заходи такого правового режиму (ст. 8) [2], що стосуються трудових прав. Наприклад, може бути запроваджена трудова повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. Крім того, можуть змінювати умови праці, режим роботи підприємств, установ, організацій та ін.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. [3] визначив особливості трудових відносин у цей період, передбачивши деякі обмеження, які стосуються, зокрема працівників. Мова йде про особливості укладення та розірвання трудового договору, істотних умов праці, переведення на іншу роботу, встановлення та обліку часу роботи і часу відпочинку, оплати праці, відпусток тощо.

У подальшому був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 р., що набув чинності 19 липня. Закон передбачив суттєві зміни до низки законодавчих актів на період дії воєнного стану [4].

Далі розглянемо питання кримінальної відповідальності за порушення трудових прав. Відповідно до розділу V Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) кримінально-правовій охороні підлягають виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина [5]. Так, КК передбачає відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171); грубе порушення законодавства про працю (ст. 172); грубе порушення угоди про працю (ст. 173); примушування до участі у страйку або

перешкоджання участі у страйку (ст. 174); не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175).

У вказаних статтях КК відсутня кваліфікуюча ознака цих кримінальних правопорушень – вчинення в умовах воєнного стану. У той же час, до обставин, які обтяжують покарання, віднесено вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК). Тобто вчинення кримінальних правопорушень проти трудових прав в умовах воєнного стану на їх кваліфікацію не впливає, але може враховуватись судом при призначенні покарання.

Крім того, при притягненні до відповідальності за грубе порушення законодавства про працю потрібно враховувати положення діючого трудового законодавства, оскільки диспозиція, що містить ч. 1 ст. 172 КК є бланкетною і для встановлення змісту ознак кримінального правопорушення відсилає до законодавства про працю.

Звичайно трудові права можуть бути порушені також у випадку вчинення інших кримінальних правопорушень, наприклад, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, журналістів, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

З урахуванням викладених лише окремих аспектів правового регулювання трудових прав та їх кримінально-правової охорони в умовах воєнного стану в Україні можна зробити деякі висновки. По-перше, в Україні створена спеціальна правова база щодо організації трудових відносин в умовах воєнного стану. По-друге, трудові права належать в Україні до конституційних прав людини і громадянина. По-третє, у період воєнного стану конституційні права і свободи можуть бути тимчасово обмежені, в тому числі і трудові права. По-четверте, в надзвичайно складних сучасних умовах для української держави питання охорони трудових прав громадян постало особливо гостро, що пояснюється необхідністю відбиття російської агресії, в ході якої потрібно забезпечувати конституційні права громадян, а положення законодавства не завжди застосовуються та є можливість виконати. По-п'яте, кримінально-правовій охороні підлягають трудові права та свободи людини і громадянина. По-шосте, при встановленні в діянні особи складу кримінального правопорушення проти трудових прав має значення положення діючого законодавства про працю. По-сьоме, вдосконалення потребує саме трудове законодавство, що не відповідає вимогам сьогодення, є застарілим, розробленим ще за радянських часів. Прийнявши новий закон про працю, держава має створити конструктивні взаємовідносини між роботодавцем та працівником, мінімізувати трудові спори та захистити трудові права людини і громадянина.

#### **Список використаних джерел**

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон від 01 лип. 2022 р. № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.

5. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

УДК 347.12:347.152:342.7:004.6-027.552

**Валентина КРИЖНА,**  
старший науковий співробітник наукової  
лабораторії з проблем протидії злочинності  
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх  
справ, кандидат юридичних наук, старший  
науковий співробітник;  
**Іван КУШНІР,**  
здобувач Національної академії внутрішніх  
справ

## **ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ДЛЯ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Відповідно до частин першої, другої статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Водночас статтею 64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан.

Згідно з пунктом 3 Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені, зокрема, статтею 32 Конституції України [1].

Це узгоджується із положеннями статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якою органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Також відповідно до статті 15 цієї Конвенції під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка